

ФІЛОСОФСЬКІ ТА ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВОДОЛАЗІВ-ПІДРИВНИКІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті проаналізовано філософсько-педагогічні аспекти сучасної парадигми компетентнісної освіти та визначення понять компетенція, компетентність, професійна компетентність. Аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних фахівців дозволив з'ясувати, якою професійною компетентністю повинен володіти водолаз-підричник. У результаті експертної оцінки групою експертів були запропоновані складові професійної компетентності, що притаманні водолазам-підривникам. Дано визначення поняття професійна компетентність водолаза-підричника.

Ключові слова: парадигма компетентнісної освіти, філософсько-педагогічні аспекти, компетенція, компетентність, професійна компетентність, водолаз-підричник.

Постановка проблеми. Педагогічна наука не стоїть на місці. Змінюються форми, методи, засоби і принципи, пропонуються новітні технології і методики, осучаснюються матеріально-технічні засоби подання інформації, але незмінним є основна ідея педагогічного процесу – передача нової інформації. Наукова спільнота не винайшла якогось чіткого і сталого закону щодо педагогічного процесу. З цього приводу можемо сказати, що під час проведення одного і того ж за змістом заняття кожен викладач самостійно обирає свою методику подання інформації, але незмінним є лише кінцевий результат – знання тих хто навчається. З наукових позицій спробуємо проаналізувати як підготувати високопрофесійного водолаза-підричника, визначити якими професійно важливими якостями він повинен володіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська наука всебічно інтегрується в глобальні світові економічні, політичні, освітні та інші простори і вимагає від сучасної педагогічної науки приведення традиційних освітніх систем у відповідність із загальноприйнятими в Європі, світі. Підготовка людини до життя є актуальною проблемою для філософів, педагогів, психологів, валеологів та інших фахівців, що з наукових позицій обґрунтовують системно-діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, синергетичний, культурологічний та інші підходи до передачі знань, умінь, навичок, формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Розвиток постіндустріального інформаційного суспільства висуває концептуально інші вимоги до сучасних фахівців, які на основі необхідних знань, умінь та навичок мають набути компетентності у своїй справі. Саме тому особливої актуальності набуває проблема переходу від освіти, що базується на кваліфікаційному підході, до розробки й запровадження компетентнісної методики, моделі, технології підготовки фахівців.

Підґрунтям компетентнісної парадигми сучасної освіти є праці І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Дж. Равена, А. Хуторського, Ж. Таланової,

В. Хутмахера, В. Ягупова та багатьох інших. Філософські засади порушеної проблеми закладено в працях В. Баранівського, Б. Гершунського, В. Кременя та інших.

Вивчаючи питання професійної компетентності військових фахівців, філософ В. Баранівський запропонував розглядати модель формування компетентності, яка базуватиметься на співвідношенні блоку професійних компетенцій, в основі якого зосереджені посадові обов'язки, та блоку фахової компетентності, складеного із компонентів (мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового, операційно-діяльнісного й особистісного). На думку вченого, її формування відбудеться в процесі професійної підготовки [1, с. 7].

У працях науковців все частіше наголошується на необхідності оновлення змісту й методик навчання, впровадження особистісно-орієнтованого, розвивального, компетентнісного підходів до навчання. На думку В. Кременя, серед завдань української освіти провідного значення набуває "...підвищення рівня фундаментальності професійної підготовки майбутніх фахівців шляхом подальшого розроблення освітніх стандартів, заснованих на ключових (загальних) і предметних (спеціальних) компетентностях, які відображають сучасні вимоги до рівня кваліфікації, мобільності, сукупності професійно важливих якостей..." [2, с. 28].

Значним у розроблення компетентнісного підходу є внесок учених-педагогів колишнього Радянського Союзу. Так, наприклад, у працях А. Маркової компетентність розглядається як прояв професіоналізму, пов'язаний із подальшою оцінкою або вимірюванням кінцевого результату діяльності. Науковець співвідносить професіоналізм із різними аспектами зрілості фахівця та розрізняє 4 види професійної компетентності: спеціальну, соціальну, особистісну, індивідуальну [3, с. 73].

Останні двадцять років наукова спільнота досить жваво дискутує з цього приводу. При цьому є багато точок зору. Дехто взагалі не приймає таке визначення як формування професійної компетентності інші навпаки відстоюють і розвиваючи обґрунтовують цю ідею.

Метою статті є аналіз визначення професійної компетентності подолазів-підривників.

Виклад основного матеріалу. З точки зору сучасного працедавця все більше зростають вимоги до рівнів фахової підготовки працівників, застосовується інтегральний підхід до оцінки їх професійних здібностей. Потреба визначення якостей майбутнього співробітника, які повинні впливати на успішність його професійної діяльності, призвела до вживання терміну "компетенція". Цей термін починають застосовувати до певних категорій фахівців, характер праці яких пов'язаний з ухваленням рішення або з глибокими знаннями у певній галузі знань, умінням виконувати специфічні (складні) роботи.

Починаючи з 90 р. ХХ ст. і на початку ХХІ ст., продовжується тенденція переходу від поняття "кваліфікації" до поняття "компетенції". У доповіді ЮНЕСКО наголошується, що підприємцям потрібна не кваліфікація, яка, на

їх думку, часто асоціюється з умінням здійснювати ті або інші операції матеріального характеру, а компетентність, яка розглядається як певного роду набір навичок, притаманних кожному індивіду, у якому поєднуються кваліфікація у строгому сенсі цього слова, соціальна поведінка, здатність працювати у групі, ініціативність та любов до ризику.

На симпозіумі Ради Європи в Берні (27–30 березня 1996 р.) було конкретизовано п'ять ключових компетенцій, яких потрібно набути молодим європейцям: політичні та соціальні компетенції; компетенції, пов'язані із життям у полікультурному суспільстві; компетенції, що стосуються володіння усною та письмовою комунікацією; компетенції, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства; здатність навчатися протягом життя в якості основи неперервного навчання в контексті як особистого, професійного, так і соціального життя.

У розмежуванні цих понять поділяємо погляди А. Хуторського. На думку вченого, "...компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів та процесів, та необхідні для якісної продуктивної діяльності в цій сфері" [4, с. 129].

На нашу думку, досить точно і повно визначення "компетентності" подано російською вченою І. Зимньою, яка зазначала, що "це сама людина, що пройшла навчання в певній освітній системі. Це досвід людини як сукупність сформованих інтелектуальних, особистісних, поведінкових якостей, знань і умінь, що в сукупності допомагають йому адекватно діяти на підставі цих знань у будь-якій ситуації" [5, с. 32]. Формування "компетентності" дослідниця вбачає в компетентнісному підході до самої освіти.

Українські вчені сьогодні не лише осмислюють сутність компетентнісного підходу в тому сенсі, який пропонують США, європейські країни, але й мають власні погляди на проблему застосування компетентнісного підходу в освіті. Порушеній проблемі присвячено праці М. Голаваня, С. Гончаренка, Л. Дибкової, С. Дякова, В. Креміня, В. Лугового, Л. Майбороди, А. Окіпняка, В. Осьодла, В. Петрук, Л. Романішеної, В. Ягупова та багатьох інших. Багато дискусій ведеться навколо розуміння термінів "компетенція" та "компетентність", структури компетентності, її функцій.

Автори вітчизняної "Енциклопедії освіти" дають визначення цих термінів так: під компетенцією вони розуміють "відчужену від суб'єкта, наперед задану норму (вимогу) до освітньої підготовки учня, необхідну для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат", а набуттям компетенції вважають компетентність, яка «на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності. Компетенції можуть бути виведені як реальні вимоги до засвоєння учнями знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі.

Визначаючи категорію “компетентність”, С. Гончаренко наголошував, що це “...сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію” [6, с. 149].

Аналізуючи матеріали методичних центрів зайнятості України знаходимо визначено поняття “компетентність” яке включає наступне: поінформованість, обізнаність, авторитетність, набуті професійні знання і вміння; стан, що дозволяє діяти; наявність здібностей та вмінь для виконання певної функції; стійка здібність особистості здійснювати будь – яку діяльність із знанням справи; здібність, необхідна для виконання певних дій у конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціалізовані знання, специфічні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за свої дії; сукупність взаємопов’язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок), що належать до певного кола обов’язків у межах професії; вміння мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання та досвід; особистісна якість працівника, що виражається в стійкій здатності до виконання певних функцій, розв’язання проблем і прийняття відповідних рішень, які визначаються відповідним родом професійних занять чи вимогами робочого місця; комплексна характеристика особистості, що виявляється в конкретній діяльності та включає знання, вміння, навички, здібності, досвід, мотивацію та особистісні особливості [7].

Ретроспективний аналіз наукових праць українських науковців підтверджує правильність наших наукових припущень.

Проаналізувавши погляди вітчизняних та зарубіжних фахівців, з’ясували, якою професійною компетентністю повинен володіти водолаз-підривник. Для більш якісного і повного розкриття суті професійної компетентності водолазів-підривників було проведено анкетування, опитування, бесіди, інтерв’ювання зі слухачами вищих навчальних закладів, курсів підготовки та підвищення кваліфікації, керівниками структурних підрозділів, у підпорядкуванні яких є водолази-підривники, а також сертифікованими водолазами-підривниками.

Проведений аналіз визначень понять “компетенція”, “компетентність”, “професійна компетентність”, “компетентнісний підхід” надав можливість з’ясувати, що розглядати *професійну компетентність водолазів-підривників* необхідно у контексті їх професійної діяльності, застосування знань, умінь і навичок та практичного досвіду, що допоможуть їм досягти високого рівня професіоналізму.

Отже, проведений аналіз дає змогу визначити професійні компетентності, якими, на нашу думку, повинен володіти водолаз-підривник. Для проведення підсумкового аналізу і визначення професійних компетентностей майбутніх водолазів-підривників та узагальнення отриманих результатів науково-педагогічного дослідження залучали експертну групу. У результаті експертної оцінки групою експертів були запропоновані складові професійної компетентності, що притаманні водолазам-підривникам: спеціальна, психологічна, особистісна,

комунікативна, інформаційна, методична, соціальна, проектувально-корекційна та деякі інші.

На підставі проведеного аналізу наукових праць дали визначення *професійної компетентності водолаза-підривника як інтегрованої сукупності специфічних знань водолазної та вибухової справи; умінь чітко і правильно вирішувати професійні проблеми і швидко приймати відповідні рішення; наявності практичного досвіду якісного виконання поставленого завдання; уміння самовдосконалюватись, проводити аналіз, прогнозувати наслідки власної професійної діяльності, застосовувати отриману інформацію для ефективного вирішення отриманих завдань* [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведений аналіз підготовки водолазів-підривників надає можливість стверджувати, що такі фахівці дійсно потрібні. Але їх підготовка в Україні раніше відбувалась із застосуванням старої методики підготовки, де окремо готували за фахом водолазів і підривників. Потім умовно поєднували ці спеціальності, рахуючи, що якщо фахівець може виконувати підривні роботи на поверхні, то в воді він також буде придатний працювати підривником. Це в корні неприйнятна теорія, тому необхідність оновлення програми, форм та методів підготовки диктують умови сьогодення, крім того науково-технічний прогрес і осучаснення водолазної та підривної техніки. Нами з'ясовано, що існує неузгодженість між змістом і послідовністю викладання професійно-орієнтованих спеціальних дисциплін та необхідністю впровадження системного, інтегрованого, взаємопов'язаного, комплексного характеру підготовки. З'ясували, що в провідних країнах світу підготовка водолазів-підривників відбувається під час вивчення спеціального курсу, а оновлення змісту і методики навчання в системі освіти забезпечить більш високі результати за умов інтенсифікації процесу і забезпечення міжпредметного зв'язку. Компетентнісний підхід на діагностико-прогностичній основі забезпечить особистісно-діяльнісну структуру навчання.

Безпосередньо водолаз-підривник повинен володіти певним набором професійних компетентностей, з яких ми виділяємо *спеціальну, теоретичну, особистісну, індивідуальну, психологічну* як найбільш вагомі. Отже, сформувавши у водолаза-підривника професійну компетентність, вирішимо суперечності між реальним існуючим рівнем професійних якостей у водолазів-підривників та необхідністю його постійного зростання, швидкого і точного реагування на вимоги часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баранівський В.Ф.* Професійна компетентність фахівців з виховної та соціально-психологічної роботи для ЗС України / В.Ф. Баранівський // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – К.: Вид-во НУОУ, 2012. – Випуск 5 (30). – С. 5–10.
2. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В.Г. Кременя. – К., 2009. – 376 с.
3. *Маркова А.К.* Психологія професіоналізму / А.К. Маркова. – М.: Міжнародний гуманітарний фонд “Знання”, 1996. – 312 с.

4. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво “А. С. К. ”, 2004. – 192 с.

5. Зимняя И.А. Педагогическая психология. / И.А. Зимняя/ – Ростов-на-Дону: изд-во “Феникс”, 1997. – 240 с.

6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / С.У. Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

7. Складові професійної компетенції [Електронний ресурс] : Відділ організації профорієнтації КМЦЗ – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/kie/control/uk/publish/article?art_id=13947&cat_id=366134.

8. Гапоненко Г.М. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності водолазів-підричників у ВВНЗ: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Гапоненко Геннадій Миколайович. – К., 2014. – 170 с.

Г.Н. Гапоненко, кандидат педагогических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черныховского

ФИЛОСОФСКИЕ И ОБЩЕНАУЧНЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ПРОЦЕСС ПОДГОТОВКИ ВОДОЛАЗОВ-ПОДРЫВНИКОВ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

В статье проанализированы философско-педагогические аспекты современной компетентностной парадигмы образования и определения понятий компетенция, компетентность, профессиональная компетентность. Анализ взглядов отечественных и зарубежных специалистов позволил выяснить какой профессиональной компетентностью должен обладать водолаз-взрывник. В результате экспертной оценки группой экспертов были предложены составляющие профессиональной компетентности, присущие водолазам-взрывникам. Дано определение понятия профессиональная компетентность водолаза-взрывника.

Ключевые слова: компетентностная парадигма образования, философско-педагогические аспекты, компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, водолаз-подричник.

H. Haponenko, candidate of pedagogical sciences
National defense university of Ukraine named
after Ivan Chernyakhovsky

PHILOSOPHICAL AND GENERAL SCIENTIFIC VIEWS ON THE UNDERWATER DEMOLITION SPECIALIST TRAINING PROCESS IN THE CONTEXT OF A COMPETENCE APPROACH

Modern paradigm philosophical and pedagogical aspects of the competence-based education were studied. The definitions of competence, competency and professional competence were analyzed. The local and foreign experts' views consideration allowed us to find out the professional competence that an underwater demolition specialist has to possess. In consequence of the experts team` assessment the professional competence components inherent to underwater demolition specialists had been proposed. The definition of an underwater demolition specialist professional competence was determined.

Keywords: competence-based education paradigm, philosophical and pedagogical aspects, competence, competency, professional competence, underwater demolition specialist.